

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

ДІТИ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

24.04.-24.05.2022

Зміст

Вступ	3
Діти в окупації та на територіях, де ведуться воєнні дії	4
Рекомендації.....	12
Право дітей на освіту.....	14
Рекомендації.....	23
Переміщення дітей в Україні та закордон.....	25
Рекомендації.....	30

Вступ

Третій місяць війни охарактеризувався все більшою окупацією територій Донецької та Луганської областей, а також укріпленням окупаційного режиму на сході та півдні країни. Окрім постійних обстрілів житлових будинків та цивільної інфраструктури, ми фіксуємо знущання над населенням багатьох міст та сіл, вбивства, викрадення, депортацію, розлучення з близькими, вербування та участь дітей у російській пропаганді. На окупованих територіях наявна гуманітарна криза, не вистачає продуктів харчування, медикаментів, засобів першої необхідності, особливо страждають немовлята. Дітей позбавляють можливості покинути окупаційні населені пункти, отримати своєчасну медичну допомогу, проходити навчання в українських школах.

Через війну в Україні вже загинуло 234 дитини, понад 433 отримали поранення різного ступеня тяжкості.¹

Пропонуємо вам звіт, який коротко описує ключові події третього місяця війни, пов'язані зі становищем, проблемами та потребами дітей в Україні та за кордоном. Окремо у цьому звіті ми проаналізували ситуацію із дотриманням права дітей на освіту.

Методологія заснована на аналізі статистики, даних з офіційних державних джерел та медіа-матеріалів. Також були проведені 15 інтерв'ю з вчителями, волонтерами та батьками в окупації та на територіях, де ведуться активні бойові дії, а також із сім'ями, які вимушені були переїхати до західних та центральних областей України та за кордон.

¹Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їхнього встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях
<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-234-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

Діти в окупації та на територіях, де ведуться воєнні дії

Станом на кінець третього місяця війни російські війська окупували цілу низку населених пунктів Донецької, Луганської, Запорізької, Миколаївської, Херсонської та Харківської областей. Проводяться регулярні обстріли також Сумської, Дніпропетровської, Одеської та Чернігівської областей.

Російські війська продовжують порушувати норми міжнародного гуманітарного права у війні з Україною. Нижче описуємо ситуацію на цих територіях та наводимо приклади воєнних злочинів з боку росії, які на пряму стосуються українських дітей.

Створення гуманітарної кризи на окупованих територіях

За нормами Женевської конвенції окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування, необхідними медичними матеріалами та іншими припасами, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо.

Проте на окупованих територіях України цього не відбувається взагалі. У багатьох містах та селах вже розпочалася гуманітарна криза. Людям не вистачає ліків, засобів особистої гігієни та іноді навіть продуктів харчування. Особливо потерпають сім'ї з немовлятами та маленькими дітьми – знайти підгузки, молочні суміші та мінімально необхідну дитячу косметику майже неможливо. Гуманітарна допомога з України блокується, із росії та АР Крим привозять лише базові продукти харчування (цукор, макарони, борошно тощо). Часто такі продукти, а також певна грошова допомога, надаються тільки після збору персональних даних та копій документів від мешканців населених пунктів. Це робиться для організації тимчасових адміністрацій на окупованих територіях України.²

«Новонародженим до 6 місяців практично немає, що їсти. Немає сумішей, у породіль пропало молоко від стресу. У дитячого харчування дуже малий термін зберігання, таку допомогу треба завозити постійно. Але ввезення гуманітарки блокується, фури просто розвертають на російських блок-постах. Можна ввезти щось у легковій машині, але того буде небагато, і все одно є ризик потрапити під обстріл. Нещодавно от розстріляли машину із ліками, самі ліки розтягли, пограбували, до нас нічого не доїхало».

Із інтерв'ю з волонтером

Також є непоодинокі свідчення вивозу з окупованих територій зерна та інших продуктів харчування (олія, овочі тощо).³ Купити товари можна на стихійних ринках та у невеликих магазинах, всі торговельні мережі закриті. Проте ціни там злетіли у декілька разів. Робити бізнес стає невигідним, адже на блок-постах багато продуктів харчування конфіскують окупанти, які знаходяться там на самозабезпеченні. Розраховуватися потрібно готівкою, термінали працюють лише у декількох місцях, і то нестабільно через поганий інтернет-зв'язок.

²<https://www.facebook.com/denisovaombudsman/posts/544523163695627>

³<https://t.me/denisovaombudsman/5306>

«У Херсоні – 90-ті. Стоять відкриті машини, йдеш та шукаєш, що тобі потрібно. Ціни підняли у 2-4 рази. Пачка цукру коштує 100 гривень, олія 800 мл - теж 100 гривень, докторська ковбаса – 400 гривень кілограм. Аптеки працюють, але там позалишалася лише дорога косметика та усілякі сушені травки, немає навіть йоду. Магазини із побутовою хімією, засобами гігієни позакривалися».

Із інтерв'ю з волонтером

Проблемою також є відсутність роботи, а відповідно, і заробітку у мешканців окупованих територій. Більшість державних та приватних установ закрилися. Ті, що працюють, стикаються із проблемою отримання заробітних плат. Не усім надходять пенсії та соціальні виплати на дітей.

«Все позакривалося. Працюють лише лікарні та школи, проте заробітну плату їм не виплачують вже більше 80 днів. Кажуть, що застрягли платежі. Пенсіонери змогли отримати пенсію нещодавно, але тільки ті, які мають банківські картки. Ті, хто отримував через поштові відділення, сидять без пенсії, бо значна загроза зараз їхати по ті пенсії і везти ті гроші».

Із інтерв'ю з волонтером

До гуманітарної кризи у м. Маріуполь може додатися ще інфекційна небезпека через пошкоджені комунікації та хаотичні захоронення, що потребує організації негайної евакуації мешканців міста.⁴

м. Маріуполь Донецької області в окупації⁵

Використання заборонених засобів ведення війни

Російські війська продовжують використання забороненої зброї, снарядів та речовин, здатних завдавати зайві страждання населенню України. Фосфорні боєприпаси, термобаричні ракети, касетні снаряди, які направлені, в тому числі на житлові будинки та об'єкти цивільної інфраструктури, призводять до значної кількості смертей та каліцтв серед мирного населення, і в тому числі дітей, – важкі струси мозку, відрив кінцівок, розрив легень та інших внутрішніх органів, глибокі опіки та рани, лікування яких є вкрай складним.

⁴<https://t.me/mariupolrada/9709>

⁵<https://t.me/mariupolrada/9581>

Так, 26 квітня та 27 квітня військовослужбовці росії здійснили ракетну атаку касетними зарядами по цивільних об'єктах Дніпропетровської області.⁶

Збита у Дніпропетровській області 26 квітня російська ракета комплексу «Точка У»⁷

Також 26 і 27 квітня росіяни двічі вдарили фосфорними снарядами по Авдіївці Донецької області. Внаслідок цих обстрілів у місті сталося декілька пожеж⁸.

В ніч на 12 травня військові рф під час чергового обстрілу Нововоронцовської громади Херсонської області, ймовірно, застосували фосфорні снаряди, внаслідок чого виникла пожежа.⁹

16 травня ворог здійснював обстріли касетними боєприпасами в напрямку населеного пункту Суха Балка Донецької області.¹⁰

Атакування та бомбардування цивільних об'єктів

У цілій низці населених пунктів на Сході та Півдні України пошкоджені житлові будинки, медичні установи, заклади освіти та інфраструктура в цілому.

Так, за даними Луганської обласної військово-цивільної адміністрації, на території майже не залишилося вцілілих будинків. Без світла знаходяться 42 населених пункти області та 117,5 тисяч громадян. Без газу перебуває майже вся область, окрім 3 населених пунктів. Також ніде немає води.¹¹

Розбомблений будинок у м. Волноваха Донецької області¹²

⁶<https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=312814>

⁷<https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=312814>

⁸https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/3161

⁹https://t.me/pgov_gov_ua/4097

¹⁰<https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/318398300473255>

¹¹<https://minre.gov.ua/news/bez-svitla-i-elektryky-ta-po-pivlitra-vody-na-lyudynu-nesterpni-umovy-pryfrontovoyi>

¹²<https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/4/248499/>

У Херсонській області житло зруйновано у 53 населених пунктах. Без електрики та води перебувають 63 населених пункти, без газу – 23 та майже всі селища, де використовується скраплений газ.¹³

Схожа ситуація у Запорізькій¹⁴, Миколаївській¹⁵, Донецькій¹⁶ областях.

Унаслідок атакування та скидання бомб на цивільні об'єкти гинуть та отримують серйозні травми діти.

30 квітня військами РФ атаковано житловий квартал м. Добропілля — поранено семеро людей, у тому числі три дитини, пошкоджено щонайменше шість будинків та одне нежитлове приміщення.¹⁷

2 травня внаслідок ракетного удару по Одесі одна дитина загинула і ще одну поранено, також пошкоджено будівлю релігійної установи.¹⁸

7 травня російські окупанти накрили з "Градів" місто Привілля у Луганській області. Унаслідок обстрілів загинули двоє дітей.

Жінка та ще дві дитини були тяжко поранені.¹⁹

21 травня внаслідок обстрілу окупантами селища Молодецьке Херсонської області отримала поранення 7-річна дівчинка.²⁰

Не встигнувши сховатися від обстрілу у м. Маріуполь, 10-річному Іллі розірвало ногу, а мама, яка бігла поряд, вмерла через поранення голови.²¹

¹³<https://minre.gov.ua/news/vykradennya-lyudey-ta-gostryy-deficyt-usogo-zhyttyevo-neobhidnogo-yak-okupanty-shylyayut-do>

¹⁴<https://minre.gov.ua/news/bombarduvannya-zalyakuvannya-lyudey-ta-miny-na-plyazhah-tak-zhyvut-na-tot-zaporizhzhya>

¹⁵<https://minre.gov.ua/news/rosiyan-ruynuyut-nashi-domivky-my-ruynuyemo-yihni-plany-yak-strymuye-vorozhu-navalu>

¹⁶<https://minre.gov.ua/news/hochut-zhyty-musyaty-vyzhyvaty-yak-poterpaye-vid-okupantiv-donechchyna>

¹⁷https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/3219

¹⁸<https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/2/7343588/>

¹⁹<https://www.facebook.com/100072443376686/posts/167565362334909/>

²⁰<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-zaginuli-232-ditini-8371>

²¹<https://www.facebook.com/1923262167984511/posts/3069652270012156/>

Вбивства, поранення, жорстоке поводження та сексуальне насильство над дітьми

Окрім загиблих та постраждалих дітей внаслідок атакування цивільних об'єктів мають місце випадки вбивств та поранення безпосередньо самих дітей різного віку.

Так, 1 травня стало відомо, що у Чернігівській області окупанти вбили молоду матір, а живу дитину примотали до неї та прикріпили між дитиною і тілом міну. Коли розмотували, міна здетонувала, дитина загинула.²²

5 травня стало відомо, що перебуваючи у тимчасово окупованому с. Бузова Київської області, військовослужбовці рф незаконно вдерлися до приватного будинку. Погрожуючи вогнепальною зброєю, вони жорстоко поводитися з його мешканцями, які не брали участі у бойових діях та були беззбройні. Підозрювані били їх прикладом автомата, руками й ногами. Серед потерпілих були жінки та діти.²³

Вероніка на реабілітації. Після потрапляння снаряду у підвал будинку у м. Вугледар Донецької області дівчина втратила всю родину та має важке ушкодження хребта та головного мозку.²⁴

Окрім того, є непоодинокі випадки розстрілу батьків на очах дітей під час евакуації або на окупованих територіях України.

²²<https://zmina.info/news/rosiys%CA%B9ki-viys%CA%B9kovi-vbyly-zhinku-prymotaly-do-neyi-yiyi-zhyvu-dytynu-a-mizh-nymy-zaklaly-minu-zhurnalisty/>

²³<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zorstoke-povodzennya-z-civilnimi-sered-yakix-zinki-ta-diti-pid-cas-okupaciyi-na-kiyivshhini-vikrito-viiskovix-rf>

²⁴<https://suspilne.media/241181-zaginuli-vsi-divcinka-z-vugledaru-aka-vtratila-rodinu-pid-cas-obstrilu-prohodit-reabilitaciu/>

4 травня колона приватних авто, які виїхали з м. Вовчанськ, Чугуївського району, Харківської області в смт. Старий Салтів, були піддані обстрілу. Внаслідок чого 6-місячна дитина, яка перебувала в одній із машин, отримала поранення, місцезнаходження іншої 13-річної дівчинки наразі не відоме.²⁵

7 травня при перехопленні телефонного дзвінка окупанта з дружиною стало відомо про вбивство матері на очах двох її дітей без будь-якої на то причини.²⁶

12-річна Кіра у лікарні із дідусем. Окупанти вбили батька на очах дівчини, а саму поранену дівчинку викрали та вивезли на непідконтрольну Україні територію. На щастя, дитину вдалося повернути в Україну.²⁷

За даними гарячої лінії Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини існують також десятки свідчень сексуального насильства над дітьми. Тільки за 19 травня надійшли заяви про зґвалтування 3 дівчинок 9 років, які мають тяжкі травми статевих органів, 9-місячної дівчини, 2-річної дівчини та 1-річного хлопчика, який помер.²⁸

Викрадення та примусова депортація дітей

Станом на 21 травня росія депортувала на свою територію 1 377 925 людей, включаючи 232 480 дітей.²⁹

Невід'ємним елементом такого переміщення є фільтраційні табори. В рамках «фільтрації» представники псевдореспублік, співробітники російської Федеральної служби безпеки допитують громадян, проводять процедуру дактилоскопії, перевіряють мобільні телефони - контакти, листування, фото, відео, активність у соціальних мережах на предмет «лайків та репостів» проукраїнських сторінок. Також проводять огляд тіла на наявність татуювань.³⁰ Після допиту дорослих може відбуватися також допит дітей із метою виявити неправдиву інформацію від батьків.³¹

²⁵<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-223-ditini-zaginuli-v-ukrayini-cerez-zbroinu-agresiyu-rf-2>

²⁶<https://www.facebook.com/watch/?v=322095316662757>

²⁷<https://www.facebook.com/1923262167984511/posts/3060374467606603/>

²⁸<https://t.me/denisovaombudsman/6120>

²⁹<https://fb.watch/d8vB-1deEk/>

³⁰<https://t.me/denisovaombudsman/5749>

³¹https://t.me/andriyshTime/869?fbclid=IwAR1FIYH56Oi-8d0eF2_A_KiN7dSJtyN7hbQoM7kqiEtpOzlQloUd36-P3w

Після фільтрації людей розміщують у місця тимчасового проживання, де часто у несприятливих умовах доводиться чекати на вивіз у російську федерацію. Доступ до медичної чи соціальної допомоги там здебільшого відсутній.

Під час депортації непоодинокими випадками є розлучення дітей та батьків.

Розлучена із мамою 4-річна Аліса.³²

Так, відомою стала історія про розлучення жінки із 4-річною донькою під час евакуації 7 травня з території заводу «Азовсталь». Матір залишилася в фільтраційному таборі на території так званої "ДНР". До місця призначення в Запоріжжі доїхала лише дитина.³³

Окрім того, є випадки викрадення дітей з метою змусити їхніх матерів іти на позиції українських військових задля отримання даних про місця їхньої дислокації.³⁴

Загалом від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну зареєстровано 1 тисячу 112 звернень про зникнення дітей. В розшуку на сьогодні залишаються 90 дітей, а серед вже знайдених 2 дитини мертві.³⁵

Вербування та участь дітей у війні та пропаганді

Не дивлячись на те, що воюючі країни повинні вживати всіх можливих заходів щодо запобігання участі дітей у війні, українські правоохоронні органи постійно фіксують вербування російськими спецслужбами українських дітей у якості інформаторів.

³²<https://suspilne.media/238189-place-vnoci-ta-postijno-hodit-iz-naplicnikom-ak-pocuvaetsa-alisa-z-mariupola-aku-okupanti-rozlucili-iz-mamou/>

³³<https://t.me/polkazov/4470?fbclid=IwAR2mrHpvMalDhrEe0eedv3QL7wOG3R8pCnNHKOvkOz0uNjnFefGybvBynTg>

³⁴<https://www.youtube.com/watch?t=405&v=SqJYZZbf91Y&feature=youtu.be>

³⁵<https://zmina.info/news/vid-kinczya-lyutogo-v-ukrayini-znyklo-bezvisty-ponad-12-tysyachi-ditej/>

Так, у Луцьку правоохоронці звернули увагу на трьох підлітків, які постійно крутилися біля одного з блокпостів. Після перевірки телефонів дітей було виявлено багато зніmkів Луцького військового аеродрому та ремонтного пункту, а також переписку з невідомими російськими абонентами. «Невідомі» розпитували у школярів про ситуацію, намагаючись вивідати інформацію про розташування військових об'єктів, військової техніки та озброєння. А у Новолуганському через Telegram-месенджер окупант встановив контакт з неповнолітньою україною. Він пообіцяв «гонорар» за інформацію про позиції ЗСУ на території селища та фото місць обстрілів.³⁶

Сніжнянський штаб «Молодая гвардия-ЮНАРМИЯ»³⁷

Окрім того, відомо про діяльність Юнармії на території Криму та окупованих територіях Луганської і Донецької областей. Це «дитячо-юнацька військово-патріотична» організація, створена у 2016 року. Потрапити до Юнармії можуть діти 8-18 років за заявою батьків. Також туди потрапляють діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

За інформацією пресслужби Чорноморського флоту Росії, станом на 2021 рік до лав юнармійців у Криму вступили 29 000 дітей, тобто кожен десятий учень півострова. За даними бойовиків "ЛДНР", в Юнармії на кінець 2021 року було близько 7500 дітей. Окрім виховання дітей у руслі ненависті до України, там також готують до служби у Збройних силах РФ: вчать стріляти, кидати

³⁶<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zablokuvala-rehionalnyi-oseredok-partii-shariiia-zatrymala-vorozhoho-ahenta-u-stolytsi-ta-kolaboranta-na-sumshchyni-video>

³⁷https://vk.com/wall-183512064_6645

гранати, розмінювати територію тощо.³⁸ Існують також козачі, кадетські та воєнізовані класи у навчальних закладах на території ОРДЛО, які мають схожі до Юнармії завдання.³⁹

До того ж нещодавно у Держдуму внесли законопроект про ще один російський рух дітей від 6 років «Большая перемена», метою якого є, в тому числі, формування їхнього світогляду на основі "традиційних російських духовних та моральних цінностей", а також любові та поваги до Вітчизни. Депутати запропонували залучати туди й українських дітей з Донбасу.⁴⁰

Також на окупованих територіях постійно проводиться зйомка пропагандистських сюжетів із використанням дітей. Так, у захопленому Мелітополі Запорізької області дітей змушують одягати георгіївські стрічки та декламувати вірші про війну. Фото та відеоматеріали цього вчителі поширюють у соціальних мережах без згоди батьків⁴¹.

У Маріуполі Донецької області російські окупанти задля створення «картинки» для ворожої пропаганди відкрили «дитячий центр» у приміщенні,

де немає світла та води, а їжу готують на вогні у дворі. Дітей у закладі планують вчити за російськомовним підручником самопроголошеного псевдодержавного утворення в ОРДО. У «Азбуці Донбасу» є вірші з такими рядками, як «Донбасс – русская земля» та «родина наша Россия».⁴²

Діти у м. Маріуполь, 4 травня, канал «РИА Новости»⁴³

Рекомендації

- Необхідно постійно підтримувати зв'язок із окупованими територіями усіма можливими методами і засобами. Місцева влада, а також державні заклади та установи мають знати режим своєї роботи, повноваження та порядок дій у різних ситуаціях на місцях. Це також дозволить зберігати спокій та довіру до рішень держави з боку населення цих територій.
- Важливим є донесення до населення окупованих територій правил безпеки задля попередження знущань та вбивств з боку російських військових, мобілізації у армію окупанта, а також мінної та інших видів

³⁸<https://life.liga.net/poyasnennya/article/yunarmiya-otdat-jizn-za-rossiyu-kak-v-ordlo-i-krymu-uchat-detey-nenavidet-ukrainu>

³⁹<https://t.me/denisovaombudsman/5229>

⁴⁰<https://ria.ru/20220520/dvizhenie-1789639318.html>

⁴¹<https://t.me/denisovaombudsman/5829>

⁴²<https://www.facebook.com/denisovaombudsman/posts/543902850424325>

⁴³ Телеграм «РИА новости»

небезпеки. Варто постійно нагадувати про важливість дотримання дітьми правил безпечної поведінки під час повітряної тривоги, у бомбосховищах та вдома. Батьки повинні максимально обмежувати перебування дітей у місцях, де вони можуть отримати поранення або травми.

- Необхідно сприяти організації гуманітарних коридорів та доставці гуманітарної допомоги до окупованих територій України та територій, де ведуться активні бойові дії. Особливо це є важливим для тих населених пунктів, які перебувають на межі або потерпають від гуманітарної катастрофи. Попереджувальними заходами таких ситуацій є формування запасів продуктів харчування, води та медичних препаратів на територіях, де є значний ризик окупації з боку російських військових.
- Варто якнайшвидше організувати евакуацію населення з м. Маріуполь Донецької області, де окрім гуманітарної кризи існує ризик появи значної кількості інфекційних захворювань серед мешканців міста.
- Необхідно сприяти фіксації усіх злочинів з боку російських військових, передусім, які стосуються вбивств, каліцтв, жорстокого поводження та гвалтування дітей. Невід'ємною складовою цього процесу формування довіри та донесення до громадян необхідності звертатися до правоохоронних органів із заявами та доказами наявних злочинів, в тому числі застосовуючи інтернет та телефонний зв'язок.

Право дітей на освіту

Через війну сфера освіти в Україні значно постраждала і продовжує зазнавати негативний вплив й досі. За три місяці війни повністю зруйновані 173 освітніх заклади, 1675 – пошкоджені.⁴⁴

Так, 1 травня у місті Лисичанськ внаслідок прицільного обстрілу російських окупантів вщент згорів один із найкращих освітніх закладів Луганської області та пам'ятка архітектури — гімназія міста Лисичанська.⁴⁵

Обстріляна гімназія м. Лисичанська⁴⁶

Цього ж дня у Золочівській громаді Харківської області від російських обстрілів зруйнована 112-річна школа, яка пережила 2 світові війни.

18 травня росіяни знищили ще один навчальний заклад – Авдіївську школу №1 у Донецькій області.⁴⁷

Школа № 1 у м. Авдіївка Донецької області після удару фосфорної бомби⁴⁸

Багато дітей вимушені були перервати навчання, піти у школи за кордоном, навчатися по скороченій або ущільненій програмі, не мали змогу отримати роз'яснення педагогів та регулярно спілкуватися з однолітками.

Травень – традиційно останній місяць шкільних занять в Україні, отже ми вирішили описати, як наразі функціонує система навчання українських дітей в Україні та за кордоном.

Дошкільна та загальна середня освіта в Україні

За даними Інституту освітньої аналітики, до війни з росією в школах України навчалось 4,23 мільйони учнів, дитячі садки відвідували 1,1 мільйони дітей.⁴⁹ Зараз значна частина із них були вимушені змінити місце перебування.

⁴⁴<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-234-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

⁴⁵<https://t.me/luhanskaVTSA/2206>

⁴⁶@Сергій Гайдай/Луганська ОДА/Telegram

⁴⁷https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/3422

⁴⁸https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/3422

⁴⁹<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/osnovni-chyfyry-osvity/>

Більшість закладів освіти, які знаходилися на територіях, де велися/ведуться активні бойові дії, відновили свою роботу дистанційно. Захід країни взагалі майже не переривав навчальну діяльність, проте здійснюється вона також здебільшого онлайн. Лише деякі школи та дитячі садочки можуть забезпечити відповідний рівень безпеки, при якому у воєнний час вони можуть працювати очно.

«Наша школа працює дистанційно, через зум. Виходимо кожен день, також проводимо перевірочні, контрольні роботи. Не виходимо в офлайн, бо є повітряні тривоги, а у цей час за дітей відповідає школа. Нам страшно брати відповідальність. В сільській місцевості є такі школи, які виходять і займаються очно, діти там живуть поряд зі школою, поряд із батьками. Я чула, що вони працюють».

Із інтерв'ю з учителем

Станом на 23 травня у 11-ти областях України частина дитячих садочків використовує елементи дистанційного навчання в роботі з вихованцями та батьками, інші працюють у змішаному або звичному форматі. У 7-х областях деякі садочки використовують елементи дистанційного навчання, інші заклади дошкільної освіти створили чергові групи або продовжили змішаний чи очний формат навчання. У решті областей освітній процес наразі не відбувається. Понад 4 тис. закладів здійснюють навчальний процес. До садочків прийняли більше 4 тисяч внутрішньо переміщених дітей.

Що стосується шкіл, то у 15 областях України вони продовжують освітній процес у дистанційній формі. У 5-ти областях освітній процес триває дистанційно, частково змішано та очно. У 5-ти областях України навчання організовано в дистанційній або змішаній формі, частково є канікули або навчання призупинено. Станом на 21 травня освітній процес тривав в понад 12 тис. 200 закладах загальної середньої освіти, навчання продовжували понад 3,6 млн учнів. Кількість тимчасово внутрішньо переміщених дітей, які долучилися до навчання з інших областей, сягнула майже 83 тисяч дітей.⁵⁰

Ті діти, які перемістилися у межах України, на сьогоднішній день мають можливість вибору – відвідувати дистанційно ті навчальні заклади, у яких вони навчалися до війни, і зараз відновили свою роботу, або вибрати заклад у районі свого нового місця проживання. Разом з тим, серед здобувачів освіти зустрічаються непоодинокі випадки відвідування відразу 2 закладів - того, що був, та нового. Таку модель поведінки обирали здебільшого у тих сім'ях, які після переміщення відразу займалися пошуком нової школи для дитини. Школи ж, які знаходилися на територіях активних бойових дій, змогли відновити навчання лише у квітні. Головним питанням у такій ситуації є обрання місця отримання документів про освіту, адже їх може надати лише один із закладів освіти. При цьому слід зазначити, що випадків відмови у можливості навчатися відразу у декількох закладах зафіксовано не було.

«Ми приїхали до Полтави на початку березня. Пару тижнів посиділи і вирішили, що старшу доньку треба кудись влаштувати до школи. В

⁵⁰<https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-odinadcyatogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voyennogo-stanu>

інтернеті я пошукала рейтинг найкращих закладів у місті, обрали ліцей із сильною програмою. Нас гостинно прийняли, все розказали. А потім ще через декілька тижнів розпочалися заняття у нашій гімназії у Харкові. Ми вирішили не кидати ліцей, адже там дуже подобається програма. Дочці дещо важко, багато задають, але в цілому я рада, що так вийшло. Адже я не знаю, чи зможемо ми повернутися і жити у Харкові наступного року. Може доведеться будувати життя у Полтаві».

Із інтерв'ю з батьками

Внутрішньо переміщені батьки оцінюють дистанційне навчання у школах, у яких навчалися їхні діти до війни, здебільшого невисоко. За словами вчителів та батьків у таких школах навчання на сьогоднішній день має скоріше не освітню мету, а психологічну – зняття стресу, відволікання від подій тощо. Через це вимоги до дітей і контроль знань є більш слабким, ніж у мирний час. Десь дітям дають лише домашнє навчання без проведення онлайн-занять, десь заняття відбуваються лише по основним предметам, десь майже немає контролю знань. Навчання ж у тих школах, які перебувають на умовно безпечних територіях і де не було/немає активних бойових дій, проходить більш повноцінно та регулярно.

«Нам пару разів на тиждень приходять посилення на всеукраїнську онлайн-школу, та можуть дати якесь домашнє завдання, проте воно майже не перевіряється. Нам довелося винайняти сину декількох вчителів, які з ним займаються по 2 предметах, які йому знадобляться у навчанні на майбутню професію. До цього він був впевнений, що легко освоює програму, просто дивлячись невеличкі відео онлайн-школи. Проте приватні заняття показали, що це взагалі не так.

Із інтерв'ю з батьками

Записатися до навчального закладу після переміщення досить просто. Треба обрати сам заклад, написати заяву про зарахування та у разі наявності надати свідоцтво про народження дитини. Якщо документ відсутній, то дані записують зі слів батьків. Проте таких ситуацій небагато, адже свідоцтво можна знайти у онлайн-сервісі державних послуг «Дія». Жодних інших довідок заклади освіти вимагати не можуть. Всіх прийнятих дітей забезпечують підручниками та необхідними зошитами та канцтоварами у разі потреби.

«У нас вчаться декілька десятків переселенців. Щоб прийняти дитину у школу, треба заяву одного з батьків і свідоцтво про народження. Довідку ВПО не потрібно. Ми приймаємо у той же час, як написано заяву. Тобто дитина може піти на заняття у той самий день.

Із інтерв'ю з вчителем

За словами вчителів з територій, де ведуться або велися активні бойові дії, більшість учнів повернулися до навчання. Всі класні керівники регулярно проводять збір даних, де знаходяться діти – за кордоном, є внутрішньо переміщеними або продовжують залишатися вдома. При цьому незалежно від місця свого перебування всі діти, які навчалися/навчаються, а також пройшли/пройдуть контроль знань, мають отримати документи про навчання.

Опитані вчителі як тих шкіл, які прийняли переселенців, так і тих, які знаходилися під активними бойовими діями, майже не вказували на збільшення навантаження. Проте частина з них відмітили, що на їхню працездатність в цілому вплинула війна в Україні. Особливо це стосується тих вчителів, які були вимушені переїхати у інше місце проживання. Так, за даними МОН, майже 22 тисячі вчителів знаходяться зараз за кордоном⁵¹ і здебільшого викладають у школах України.

«Навантаження не збільшилося. До школи ходити не треба, а від того, скільки у зумі дітей, більше я не втомлююся. Скоріше психологічне навантаження зросло. У всіх стресовий стан, у дітей також. Постійно лунають повітряні тривоги, все це діє на нерви та виснажує».

Із інтерв'ю з вчителем

Слід також відмітити більш складну ситуацію із навчанням дітей із інвалідністю. Дистанційне навчання, на жаль, не покриває потреби всіх дітей, які мають ті чи інші порушення розвитку. З місяці війни без належно організованого навчального процесу сприяли значній втраті знань та навичок, які отримували діти з початку навчального року. Необхідно враховувати також зайнятість батьків у влаштуванні життя сім'ї після переміщення, пошуку роботи тощо, а відповідно, неможливість приділяти достатньо уваги навчанню дітей.

Школа у с. Русанів Київської області після деокупації. Мінімальні підрахунки на відновлення – 500 тисяч грн⁵².

⁵¹<https://www.youtube.com/watch?v=CwQI49tDPTk>

⁵²<https://www.facebook.com/groups/vel.dym.otg/permalink/2542882745847525/>

Загалом плани на наступний навчальний рік вже починають розробляти більшість закладів освіти. Передусім вони стосуються вираховування навантаження на вчителів, ремонту приміщень, купівлі техніки та навчальних матеріалів, які постраждали внаслідок бойових дій або були вкрадені під час окупації.

Окрім того, частина дитячих садків та шкіл продовжують використовуватися для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, яких необхідно буде переселити до початку нового року. Проте найбільш важливим завданням є забезпечення безпеки учнів в умовах очного навчального процесу. Важливо належним чином підготувати сховища, перевірити системи оповіщень, оновити плани навчальної тривоги та порядку дій при різних видах небезпек у навчальних закладах.

Абсолютно всі опитані батьки зазначили необхідність очного навчального процесу у майбутньому. Період карантину та війна значно послабили засвоєння знань та комунікативні навички дітей при дистанційній формі навчання. Частина батьків навіть формує своє майбутнє, відштовхуючись від того, де саме необхідно жити, щоб дитина могла займатися у дитячому садочку чи школі офлайн.

«Мене дуже турбує, що дитина все більше заглиблюється у світ інтернету. Не знаю, як буду його витягувати. Через таке навчання псується зір, рухова активність менша, немає живого спілкування з однокласниками. Але ми зараз у Харкові живемо, і я не впевнена, що якщо нинішня ситуація буде зберігатися, залишимося тут. Можливо, будемо переїжджати у Дніпро, щоб вже нормально ходити у школу з вересня».

Із інтерв'ю з батьками

На окупованих територіях питання отримання освіти більш складне. Люди, які живуть в окупації, зайняті в основному питаннями безпеки та виживання. До того ж зв'язок на цих територіях часто відсутній та дуже нестабільний. Частіше за все діти отримують завдання від учителів раз на тиждень, жодних онлайн-занять із школярами не проводиться. Відповідного контролю знань також немає. Ця проблема ускладнюється також відсутністю у частини дітей гаджетів, які є необхідними для проходження уроків. Хтось втратив їх через руйнування дому, хтось - через вимушене спонтанне переселення, хтось не мав можливості придбати їх і до війни.

Для того, щоб отримати свідоцтва про освіту та табелі навчальних досягнень, необхідно звернутися до закладів освіти, які знаходяться на підконтрольній уряду України території. Там потрібно завершити навчання та пройти відповідне оцінювання знань. Якщо з будь-яких причин дитина не може пройти таке оцінювання, це можна буде зробити до початку наступного навчального року та отримати документи про освіту пізніше.

Про відновлення навчального процесу очно на окупованих територіях навіть не йдеться. Багато навчальних закладів знищено, не вистачає вчителів. Ті, хто залишився, не розуміють, як працювати в окупаційному режимі. Батьки також не впевнені, наскільки це буде можливо з точки зору безпеки і легітимності документів про проходження такого навчання.

Разом з тим, окупаційна влада намагається відновити навчання, деукраїнізуючи навчальний процес. Окупанти змушують школи переходити на російську програму навчання, знищують україномовні книжки та забороняють викладати українською мовою. У разі відмови погрожують директорам та вчителям навчальних закладів звільненням, переслідуванням та розправами, а іноді навіть наважуються на викрадення та знущання.

Так, на початку квітня з м. Мелітополь Запорізької області викрали директорку школи №4 Анжеліку Коваленко, директорку ліцею №9 Людмилу Чугай, директорку школи №11 Маргариту Овсянікову та директорку школи №13 Олену Галацан. Протримавши жінок у гаражі чотири доби, їх вивезли за 30 кілометрів від міста. Додому вони добиралися пішки, а нині виїхали в різні міста України.⁵³

23 квітня у Херсонській області російські загарбники викрали з дому Вадима Назаренка - вчителя одного з ліцеїв міста Олешки.⁵⁴

28 квітня стало відомо, що у Генічеську Херсонської області російські окупанти вимагають від директорів шкіл подати списки вчителів, які готові з 1 вересня викладати за російською програмою. Тих, хто відмовить, погрожують вигнати з роботи.⁵⁵

30 квітня у Херсонській області у місті Каховка російські окупанти викрали з дому директора школи Віктора Пендальчука.⁵⁶

Також у кінці квітня з'явилася інформація, що у Новоолександрівці Луганської області поблизу активних бойових дій окупанти ініціюють навчання у школі, зганяючи дітей у класи та не випускаючи їх упродовж дня. За кожним вчителем там закріплені російські військові, які, погрожуючи розправою, змушують проводити навчання.⁵⁷

Окрім того є свідчення про те, що примусово депортованих до РФ вчителів з Херсонської, Харківської та Запорізької областей також хочуть насильно русифікувати у так званих "таборах перекваліфікації". «Мовні курси» хочуть запровадити і для викрадених українських дітей.⁵⁸

Щоб не наражатися на небезпеку, з одного боку, та не потрапити під кримінальну відповідальність за колабораціонізм, з іншого, закладам освіти рекомендують оголошувати про це. У такому випадку вчителі мають законне право не працювати, отримуючи при цьому щонайменше дві третини заробітної плати. Проте з отриманням цих грошей є проблеми, адже розраховуватися картками в окупації дуже складно.

З аналогічною метою значна частина навчальних закладів на цих територіях прийняли рішення про дострокове закінчення навчального року, провівши відповідні семестрові та річні оцінювання учнів.

⁵³<https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-melitopol-dyrektorka-shkoli-polon-okupatsiya/31826505.html>

⁵⁴<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3466430-v-oleskah-zagarniki-vikrali-vcitela.html>

⁵⁵https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=828176648138159&id=100028374940771

⁵⁶https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=360805786088507&id=100064772648646

⁵⁷<https://www.facebook.com/photo/?fbid=529962951818315&set=a.244521147029165>

⁵⁸<https://t.me/CenterCounteringDisinformation/1272>

Зокрема, у м. Енергодар Запорізької області діти завершили навчання 29 квітня⁵⁹. Ще у 4 районах області (Василівський, Пологівський, Бердянський та Мелітопольський) навчання закінчилося 2 травня.⁶⁰

Станом на 21 травня 2022 року майже 800 шкіл завершили навчання та понад 210 тисяч дітей закінчили 2021-2022 навчальний рік.⁶¹ Надолужувати навчальний матеріал за поточний навчальний рік планується у наступному році за рахунок його ущільнення, а також організації самостійного опрацювання предметів учнями.

Дошкільна та загальна середня освіта за кордоном

Більшість сімей, які виїхали за межі країни, продовжують навчатися за українською програмою дистанційно, адже тільки так можуть отримати документи про освіту. Навчання за кордоном, на жаль, не може бути враховано у документах про освіту через дуже різні програми та темпи навчання в Україні та інших країнах світу.

Через нестачу спілкування з однолітками та бажання відволікти дітей від переживань значна частина батьків віддала їх також у дитячі садки та школи за кордоном. До того ж, у переважній більшості європейських країн діти шкільного віку мають відвідувати навчальні заклади обов'язково. За словами батьків, відвідування одразу двох шкіл збільшує навантаження на дітей. Також ускладнює процес навчання мовний бар'єр. Діти мають додатково вивчати мову країни, де вони перебувають. При цьому у багатьох школах намагаються полегшити умови навчання, формуючи окремі адаптаційні класи або запрошуючи україномовних чи російськомовних вчителів. Також з українськими дітьми часто є вчитель, який додатково займається із ними вивченням місцевої мови. Разом з тим, навчальна програма у країнах Європи зазвичай дещо легше української, і діти знають більше того, що їм викладають за кордоном.

«Мій син втомився спілкуватися тільки зі мною та бабусею і був дуже радий, коли він пішов до німецької школи. Там також ходять декілька українців, ще декілька дітей трохи знають російську, отже якось спілкуються».

Із інтерв'ю з батьками

«У Нідерландах у школі оцінюються не тільки самі предмети, а ще й здібності дитини працювати самостійно, працювати у команді, працювати у кризових ситуаціях. Тобто оцінюються ті речі, які в українській школі не оцінюються взагалі. Тобто якщо порівняти українську дитину і нідерландську дитину, то українська дитина дуже розумна, але менше володіє навичками спілкування, навичками доведення своєї думки. Нідерландська ж дитина у порівнянні менше знає, але вміє себе презентувати».

Із інтерв'ю з волонтером

⁵⁹<https://t.me/orlovdmtyroEn/398>

⁶⁰<https://www.facebook.com/govvamova/posts/298297065813104>

⁶¹<https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-odinadcyatogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voyennogo-stanu>

Ще однією складністю є неузгодженість 2 освітніх процесів – у нас та в іншій країні. І там, і там заняття зазвичай проходять зранку і дитина має вибирати, де їй бути присутньою кожен день. Деякі українські школи або окремі класи переносять заняття на післяобідній час, де за кордоном дітям дають можливість вдень позайматися за українською програмою, проте це потребує більш системного рішення проблеми.

Здебільшого дітям надають все необхідне або за рахунок фондів школи, або силами волонтерських центрів – канцелярське приладдя, зошити, наплічники тощо. Уважно також ставляться до харчування дітей, дізнаючись про алергени та дієтичні рекомендації від лікаря.

У деяких дитячих садках, додаткових секціях або розважальних заходах просять компенсувати певні витрати на дітей (частіше за все це гроші за харчування), проте це невеликі суми, і вони легко покриваються за рахунок соціальних виплат на дитину. Також дуже часто українським дітям пропонують відвідувати спортивні або творчі секції, різноманітні екскурсії.

«Мені важливо, щоб син ходив у басейн. Тут це можливо і коштує 2,5 євро 1 відвідування. А абонемент на рік - 40 євро. Звичайно, я плачу ці гроші, бо для європейської країни це взагалі недорого. Також можна відвідувати місцевий спортивний зал, він доволі великий, там є різні секції. Для українців перші 8 тижнів занять – безкоштовні».

Із інтерв'ю з батьками

«Дитині дуже подобається у французькій школі, вже 9 дітей з України з нами її відвідують. Харчуються в обід вони безкоштовно, вчителі чудові, спільну мову знайшли швидко. Ходить на регбі, волейбол, в консерваторію на скрипку, все безкоштовно. Діти дуже добре ставляться, дружелюбні. Він їх вчить українським словам – «паляниця», «укрзалізниця» тощо. Йшли до консерваторії, а місцеві дівчатка вітаються до нас українською мовою – «привіт». Дуже здивувалася, але приємно. Зараз багато годин французької мови ще маємо».

Із інтерв'ю з батьками

Вступ та навчання у закладах професійної та вищої освіти

Діти у випускних класах цього року замість ЗНО мають можливість пройти національний мультипредметний тест. Тест необхідно проходити очно, а отже для цього планується проведення основної (липень-серпень), додаткової (серпень) та спеціальної (вересень) сесій у 21 області України та м. Київ. Таку можливість зробили задля того, щоб діти, які хочуть вступати у ВНЗ і перебувають на окупованих територіях або територіях, де ведуться активні бойові дії, мали змогу виїхати та пройти тест. Проте, чи з'явиться така можливість до вересня з територій, які окуповані та де перекриті будь-які можливості для виїзду, окрім росії, невідомо. До того ж, сам процес переїзду, який передбачає перетин багатьох блокпостів та ризик бути обстріляними є дуже травматичним для дітей, що може вплинути на складання такого тесту. Тож для цих абітурієнтів має бути розроблені спеціальні процедури для вступу.

Для дітей за кордоном також планують створити можливості для складання мультипредметного тесту. Наразі заплановано створення тимчасових екзаменаційних центрів у 39 містах таких країн, як Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія і Швеція.⁶²

Що стосується здійснення професійної, фахової передвищої та вищої освіти, то станом на 19 травня всі заклади професійної (професійно-технічної) освіти 18 регіонів України продовжують навчання. Частково здійснюють освітній процес у профтехах 7-ми областей. Заклади фахової передвищої освіти всіх регіонів продовжують здійснювати освітній процес дистанційно, з них 16 – за змішаною формою. Також в одній області заклад відновив очну роботу. Щодо роботи закладів вищої освіти, то у 24 областях та м. Київ університети працюють дистанційно у синхронному та асинхронному режимі.⁶³ Процес переміщення ВНЗ з окупованих територій на підконтрольні уряду України області майже завершено.

Також, позитивною зміною на користь продовження навчальних процесів у країні стало звільнення від призову під час мобілізації студентів та викладачів закладів професійно-технічної освіти.

Психологічна підтримка у навчальних закладах

Слід зазначити, що окрім освітньої складової, навчальні заклади також мають забезпечувати психологічну підтримку тим учням, які цього потребують. Можливість продовжувати навчання в період військових дій скоріше формує відчуття стабільності та налагодження життя дитини у майбутньому. Окрім цього, вчителі можуть допомагати дітям коректно сприймати різну інформацію про події, ставитися до неї критично та обмежувати її споживання. Педагоги також можуть виявити дітей, які пережили травмуючі події та/або перебувають у стресі, і направити їх на отримання відповідної психологічної допомоги. Проте, на жаль, через різні обставини така допомога надається вкрай обмежено або не надається взагалі. Це відбувається через брак/недостатність персоналу, непідготовленість шкільних психологів до надання допомоги дітям у стресі, відсутність розроблених механізмів реагування на ситуацію війни та прийняття до закладів великої кількості дітей, які можуть мати психологічні проблеми через війну, вимушене переміщення, втрату або роз'єднання з близькими тощо.

«У нас психолог у школі не дуже хороший. Щось вона, мабуть, робить, але я не бачила, щоб діти коли-небудь до неї зверталися. Якщо були якісь ситуації з дітьми, я рекомендувала батькам шукати приватного психолога і звертатися до нього. З початку війни вона також нам не надсилала жодної інформації, як себе вести і як розмовляти з дітьми, щоб не травмувати їх зайвий раз».

Із інтерв'ю з вчителем

⁶²<https://testportal.gov.ua/osnovne-pro-nmt/>

⁶³<https://t.me/SerhiyShkarlet/872>

Міністерство освіти і науки України на початку квітня видало методичні рекомендації для педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій», де описані різні заходи загальнолюдської підтримки та практичної психологічної допомоги людям, які зазнали впливу значних стресорів. Проте за словами опитаних вчителів, вони не знають про такі рекомендації. Зазвичай певні поради щодо спілкування з дитиною, яка постраждала від війни, вони шукали в інтернеті або серед знайомих психологів.

Рекомендації

- Необхідно посилити інформаційні компанії з роз'яснення реалізації права на освіту дітей в умовах війни, особливо на окупованих територіях.
- Важливим є донести до всіх навчальних закладів на окупованих територіях інформацію про можливість оголошення простою із збереженням 2/3 заробітної плати. Також варто запропонувати працевлаштування вчителям при виїзді з окупованих територій та територій, де є значна ймовірність окупації.
- Через більш вразливе становище дітей з інвалідністю та наявність особливих освітніх потреб важливо продумати організацію процесу їхнього навчання так, аби сприяти збереженню та розвитку вже набутих знань та навичок до цього.
- При плануванні очного процесу навчання на наступний рік необхідно належним чином підготувати сховища, перевірити системи оповіщень, оновити плани навчальної тривоги та порядок дій при різних видах небезпек у навчальних закладах.
- Продумати систему врахування пройденого навчання дітьми, які вимушені були відвідувати навчальні заклади за кордоном. Також варто передбачити розмежування навчальних процесів у часі в Україні та за кордоном задля можливості продовжувати отримувати українську освіту також.
- Необхідно розробити спеціальні процедури для вступу та навчання у вищих навчальних закладах абітурієнтів з окупованих територій через тимчасову неможливість виїхати на підконтрольні території України.
- Важливою складовою підготовки до наступного навчального року є також напрацювання у навчальних закладах загальної програми підтримки дітей, постраждалих від війни, внутрішньо переміщених дітей тощо. Така програма має включати психосоціальну допомогу дітям у адаптації до нових умов, взаємодію з батьками, підтримку у навчальному процесі. Необхідна також психологічна підготовка як шкільних психологів та соціальних працівників з приводу роботи із дітьми у стресі та після травмуючих подій, так і вчителів, які мають володіти навичками надання першої психологічної допомоги учням та їхнім батькам.
- Необхідно створити державну систему психологічної підтримки та реабілітації дітей з травмою війни, яка б охоплювала усіх дітей,

незалежно від виду та типу навчального чи реабілітаційного закладу. Така система повинна отримати необхідні ресурси у вигляді: фінансування, навчених фахівців, програм, приміщень та інших необхідних засобів.

Переміщення дітей в Україні та за кордон

Станом на 24 травня близько 14,6 мільйонів українців вимушені були залишити свої домівки в Україні, більшість з них – діти та жінки. За кордон виїхало 6,6 мільйонів громадян. Найчастіше українці виїжджали у Польщу (3,5 мільйонів), Румунію (966 тисяч), Угорщину (649 тисяч), Молдову (472 тисячі) та Словачію (444 тисячі).⁶⁴Також, як вже зазначалося вище, значна частина громадян перетнула кордон із росією, проте часто характер такого переміщення був недобровільним. В Україні внутрішньо переміщених осіб налічується близько 8 мільйонів. Більше половини переміщених сімей – це сім'ї із дітьми.⁶⁵

Слід також зазначити, що через 3 місяці війни 2,2 мільйони українців вже повернулися назад до України. Кожен день з 10 травня прикордонники фіксують перевагу в'їзду над виїздом наших співгромадян в Україну.⁶⁶

Серед проблем переміщення найбільш значною є виїзд та евакуація з окупованих територій та територій, де йдуть інтенсивні бойові дії. Правоохоронними органами України продовжують фіксуватися чисельні свідчення обстрілів автомобілів цивільного населення. Часто жертвами таких обстрілів стають діти.

Так, 4 травня була розстріляна колона машин з смт Старий Салтів Харківської області до м. Харків. Знайдено 6 розстріляних автомобілів і 4 загиблих, в тому числі 13-річна дитина.⁶⁷

6 травня стало відомо про 15-річну дівчину, яка вивезла на автомобілі з м. Попасна Луганської області чотирьох поранених дорослих. При цьому автомобіль декілька разів обстрілювали. Дівчині довелося вести машину із двома наскрізними пораненнями ніг, простреленим коліном та відірваним пальцем.⁶⁸

8 травня стало відомо про загибель 13-річної дівчинки, яка перебувала в одній із машин колони приватних авто, які 4 травня були обстріляні окупантами в Чугувському районі Харківської області.⁶⁹

18 травня окупанти обстріляли машину волонтерів в м. Северодонецьк Луганської області. Поранення отримав 17-річний хлопець.⁷⁰

Також продовжуються постійні відмови у погодженні або зриви під час реалізації гуманітарних коридорів з боку російської федерації.

⁶⁴<https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

⁶⁵<https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-4-3>

⁶⁶https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=345198657719011&id=100066866381279

⁶⁷https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=5093976624021517&id=100002276907245

⁶⁸<https://www.bbc.com/ukrainian/news-61323554>

⁶⁹<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-226-ditei-zaginulo-v-ukrayini-cerez-zbroinu-agresiyu-rf>

⁷⁰<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-zaginuli-232-ditini-2>

Евакуйована дівчинка з «Азовсталі»⁷¹

Так, 3 травня Росія порушила домовленості щодо евакуації людей з тимчасово окупованих міст Бердянська, Токмака та Василівки Запорізької області.⁷²

Лише 7 травня вдалося евакуювати усіх дітей, жінок та людей похилого віку з «Азовсталі» у м. Маріуполь Донецької області, де цивільне населення ховалося більше 2 місяців в умовах дефіциту води, продуктів харчування та медикаментів.⁷³

23 травня евакуаційний автобус з мешканцями Гірської громади потрапив під обстріл під Врубівкою Луганської області.⁷⁴

Обстріляний евакуаційний автобус, Луганська область⁷⁵

Відомі факти мінування маршрутів виїзду з окупованих територій. Так, в процесі просування українських підрозділів по Миколаївській області було

⁷¹Фото Тараса Ібрагімова<https://suspilne.media/234892-do-zaporizza-pribuli-avtobusi-z-ludmi-akih-evakuuvati-z-azovstali/>

⁷²<https://t.me/suspilnezaporizhzhya/4287>

⁷³<https://minre.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-vsih-zhinok-ditey-i-litnih-lyudey-z-azovstali-evakuyovano>

⁷⁴<https://www.facebook.com/sergey.gaidai.loga/posts/154362577103134>

⁷⁵<https://www.facebook.com/sergey.gaidai.loga/posts/154362577103134>

виявлено декілька цивільних автівок із понівеченими та розстріляними тілами людей. Ушкодження техніки, попередньо, свідчать про підлив автомобілів на замінованій ділянці місцевості, а також про обстріл колони. При спробі місцевих жителів евакуюватися, окупанти спочатку вказали їм як дозволений шлях по замінованій місцевості, а потім розстрілювали тих, хто вижив після підливу. Серед загиблих – двоє дітей молодшого шкільного віку.⁷⁶

У Херсонській області місцеві жителі також інформують про мінування мостів і доріг, якими жителі регіону намагаються виїхати на підконтрольну Україні територію. Гуманітарних коридорів окупанти не надають.⁷⁷

Окрім того, евакуація ускладнена нестачею або взагалі відсутністю пального та значною кількістю блок-постів російських військових, які забороняють проїзд та вимагають за це гроші. Наприклад, щоб покинути м. Мелітополь у Запорізькій області окупанти хочуть від 3 до 5 тисяч гривень.⁷⁸

Чи не єдина можливість евакуюватися з цілої низки областей – це їхати у росію чи АР Крим, а це відбувається виключно через фільтраційні табори, як і примусова депортації до цієї держави. Звідки вже українці можуть виїхати до Європейського Союзу. В РФ не працюють українські консули та посольства, тому звернутися у разі потреби до дипломатичних установ нашої держави можна тільки в інших країнах світу. Найчастіше з території РФ люди виїжджають сухопутним шляхом до Естонії, Латвії, Грузії, Азербайджану та Фінляндії. Проте головною проблемою такого переїзду є значна його вартість. Багато українців переїжджають до Європи лише за допомогою волонтерів, спонсорів та громадських організацій.

Що стосується становища внутрішньо переміщених осіб в Україні, найбільш точні дані з точки зору оперативного аналізу ситуації містяться у 4 раундах опитування МОМ з початку повномасштабного вторгнення РФ.⁷⁹

За результатами дослідження, фінансова підтримка залишається найгострішою потребою ВПО. Про потребу грошової допомоги заявили дві третини опитаних проти 49%, які зазначали це на початку війни. Понад 70% опитаних розповіли, що використали б надані гроші, аби купити продукти та ліки. Ключовою потребою переселенців залишається також житло. 9% усіх опитаних під час останнього раунду дослідження, зокрема й ті, хто не зазнав переміщення, зазначили, що їхні будинки було зруйновано чи пошкоджено. Кількість таких осіб серед ВПО становить 27%. Кожен десятий опитаний потребуватиме матеріалів для ремонту домівок.⁸⁰

⁷⁶<https://www.facebook.com/watch/?v=698093818127561>

⁷⁷https://m.facebook.com/watch/?v=526749829005652&_rdr

⁷⁸https://t.me/zoda_gov_ua/8148

⁷⁹ Останній раунд проведено з 29 квітня по 3 травня 2022 року. Опитування загального населення було проведено шляхом набору випадкових телефонних номерів, завдяки чому було анонімно опитано 2 000 унікальних респондентів віком від 18 років із використанням методу автоматизованого телефонного опитування (CATI)
<https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-4-3>

⁸⁰<https://ukraine.iom.int/uk/news/potreby-ponad-8-milyoniv-pereselentsiv-v-ukrayini-nadali-zrostayut>

Державна влада продовжує підтримувати ВПО, надаючи грошову допомогу у розмірі 2000 гривень для дорослого та 3000 гривень на дитину. Окрім державної допомоги внутрішньо переміщені особи можуть отримати міжнародну цільову грошову підтримку, що реалізується спільно з Урядом України. Зокрема, таку допомогу ВПО можуть отримати від:

- Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні спільно з Товариством Червоного Хреста України;
- Програми від ЮНІСЕФ «Спільно»;
- Агентства ООН у справах біженців;
- Всесвітньої продовольчої програми ООН;
- Міжнародної організації з міграції (МОМ);
- Норвезької ради у справах біженців (NRC).⁸¹

Серйозним наслідком нестачі грошей є втрата роботи та неможливість працевлаштуватися на новому місці проживання. З початку російської агресії в Україні втрачено близько 4,8 мільйони робочих місць.⁸² Наразі кількість пропозицій роботи набагато нижча за кількість бажаючих отримати цю роботу. За даними державної служби зайнятості, в квітні на 25 326 вакансій претендувало 283 356 безробітних, тобто конкуренція на одне робоче місце становила майже 12 осіб.⁸³ Найскладніше знайти роботу юристам, страхувальникам, працівникам сфери обслуговування, охоронцям, освітянам та науковцям, домашньому персоналу, спеціалістам, які працювали в сфері автомобільного бізнесу та закупівель. У таких умовах дві третини шукачів роботи готові працювати за більш низькою оплатою праці, ніж це було до війни. Також спеціалісти стали пропонувати свої кандидатури на вакансії нижче за свій звичний рівень кваліфікації.⁸⁴

«У мене був бізнес з організації усіляких івентів – днів народження, корпоративних свят тощо. Звичайно, що зараз це не на часі. Тож я таксую, проте це взагалі не ті гроші, які я звик витрачати на життя. Ми вимушені економити, відмовляємося від розважальних заходів для дитини, їмо часто дома, а не у кафе, бо не зрозуміло, що буде далі і чи вціліє наша квартира після війни».

З інтерв'ю з батьками

Що стосується житла, то значна частина переселенців вимушені продовжувати жити у місцях, пристосованих для короткотривалого перебування людей – школах, дитячих садках, спортивних залах тощо. Саме неналежні житлові умови змушують значну частину українців повертатися до власного житла на територіях, де ще є небезпека ракетних обстрілів та бомбардувань – Харківської, Дніпропетровської, Сумської, Київської та Чернігівської областей.

При цьому окремо варто зазначити також мінну небезпеку на деокупованих територіях України. Після повернення громадяни часто знаходять

⁸¹<https://minre.gov.ua/news/vpo-mozhut-otrymaty-mizhnarodnu-groshovu-dopomogu-yaki-programy-dostupni>

⁸²<https://ukraine.un.org/uk/182130-z-pochatku-rosiyskoyi-ahresiyi-v-ukrayini-vtracheno-mayzhe-5-milyoniv-robochykh-mists>

⁸³<https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>

⁸⁴<https://kiev.grc.ua/article/30090?hhtmlFrom=main>

недетоновані вибухонебезпечні предмети або мінні пастки. Також замінованими можуть бути дороги до населених пунктів.

Так, 8 травня у с. Іванівка Дніпропетровської області 12-річний хлопчик знайшов боєприпас від касетного снаряду і приніс додому. Вибухівка здетонувала і дитина загинула.⁸⁵

У травні при поверненні додому до Бучі Київської області жінка помітила, що фортепіано її 10-річної дочки заміновано. Жертв немає.⁸⁶

16 травня на автодорозі у Миколаївській області восьмеро людей, серед яких 5-річна дівчинка, підірвалися на міні. Всі вони отримали поранення різного ступеня тяжкості.⁸⁷

Саме тому повернення на такі території можливе лише після попереднього дозволу від місцевих органів влади та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. За інформацією ДСНС, найбільше робіт з розмінування піротехнічні підрозділи проводять у Харківській, Київській, Миколаївській, Черкаській, Чернігівській та Сумській областях.⁸⁸

Що стосується перебування громадян України за кордоном, найбільші проблеми там також пов'язані із складністю працевлаштуватися та знайти окреме житло для проживання. Більшість українців живуть здебільшого у своїх родичів, друзів або просто небайдужих жителів країн Європи та світу, які прихистили у власних помешканнях наших громадян. Частина людей також продовжують жити у пристосованих для цього приміщеннях за кордоном. Загалом не дозволяють винайняти житло висока ціна оренди, обмежена пропозиція на ринку, бюрократичні процедури та мовний бар'єр.

«У нас навіть місцеві можуть шукати житло для поселення роками. А ще тут сильно розвинена бюрократія – за людину має хтось поручитися, мають бути зарплатні відомості тощо. З нуля іноземцю взагалі нереально винайняти хоча б якусь квартиру. Зараз щоб хоч якось розмістити українців тут відремонтували школу, яка вже не використовується кілька років. Також до берегу пришвартували кораблі, аби розмістити людей у каютах».

Із інтерв'ю з волонтером

«Ми живемо у друзів. Дім насправді маленький, і я розумію, що з кожним тижнем мені все менш зручно тут жити і утискати близьких людей. Хотілося б знайти житло, проте ціни дуже високі. Я не розумію, як платити 1500 євро за квартиру в місяць. До того ж квартири тут дуже часто здають взагалі без меблів, тож треба буде витратити ще гроші на облаштування і так дорогого житла».

Із інтерв'ю з батьками

Програма тимчасового захисту українців за кордоном вибудована у більшості країн так, щоб спонукати людей влаштовуватися на роботу. Проте незнання місцевої мови, а також деінде складні процедури підтвердження

⁸⁵<https://t.me/dnipropetrovskODA/873>

⁸⁶<https://theclaquers.com/posts/9079>

⁸⁷<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-zaginula-231-ditina>

⁸⁸<https://minre.gov.ua/news/budte-pylnymy-zvilneni-naseleni-punkty-ne-oznachaye-bezpechni>

наявних дипломів про освіту дозволяють отримати лише некваліфіковану та невисокооплачувану роботу. Для отримання більш кваліфікованої посади громадянам України пропонується проходити мовні курси, проте це може зайняти більше року. У разі відмови від працевлаштування або проходження курсів з вивчення мови українцям можуть в подальшому відмовляти у соціальних виплатах та допомозі.

«Мене не влаштовує варіант працювати на заводі, також я не маю наміру вчити німецьку мову, але щось з цього доведеться робити, якщо я залишуся тут ще на пару місяців. Життя в Європі дороге і без соціальних виплат моїх збережень надовго не вистачить. Тож я дуже слідкую за ситуацією в Україні і сподіваюся, що скоро зможемо повернутися з дитиною додому».

Із інтерв'ю з батьками

Рекомендації

- Необхідно продовжити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо своєчасної евакуації сімей з дітьми з територій, які піддаються регулярним обстрілам або є значна небезпека початку активних бойових дій.
- Варто посилити інформування громадян щодо можливих варіантів виїзду з окупованих територій, включаючи виїзд на території РФ та АР Крим. У таких ситуаціях важливо взаємодіяти з волонтерськими та громадськими ініціативами на цих територіях, а також територіях держав, які межують із РФ задля надання допомоги українцям у виїзді до країн Європи.
- Для громадян важливо надавати чіткі сигнали заборони чи дозволу повертатися на раніше окуповані території. Такі заяви мають супроводжуватися аргументацією щодо безпекових та інфраструктурних можливостей конкретних населених пунктів.
- Важливо активізувати інформаційну роботу на державному рівні щодо попередження ураження дітей мінами та іншими вибухонебезпечними пристроями. Задля цього варто розгорнути інформаційні кампанії в медіа, поширювати наочні матеріали щодо мінної та інших видів небезпек на деокупованих територіях та територіях, де відбувалися активні бойові дії.
- Необхідно посилити діяльність щодо надання можливостей для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Для цього важливо провести оцінювання ринку пропозицій та кваліфікації ВПО, активізувати заходи із перекваліфікації громадян, створювати нові робочі місця та взаємодіяти із роботодавцями щодо працевлаштування переселенців.
- Необхідно провести вивчення потреб у житлі родин, чиї домівки були зруйновані для планування державних житлових програм та регіональних програм розміщення постраждалих від руйнувань житла осіб.

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

Автори звіту:

Світлана Щербань

Олена Розвадовська

Андрій Черноусов

Анна Левкіна

Роман Шейко

Більше інформації на www.voices.org.ua та www.khisr.kharkov.ua